

ПИТАННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

Сидоркіна Раїса Дем'янівна

*доцент, в.о. завідувачки кафедри права
Західнодонбаського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
м. Павлоград, Україна*

Згідно ч. 1 ст. 8 Основного закону, в Україні визнається і діє принцип верховенства права¹. Важливо, що саме цей принцип виступає основоположним не тільки по відношенні до всього українського суспільства, але й держави в цілому. Верховенство права посідає особливе місце – воно є виключним та невід'ємним політичним ідеалом сьогоднішнього світу². Тобто, верховенство права, це не що інше, як панування права в суспільстві. Принцип є тим правовим інструментом, що стримує державну владу та владу органів місцевого самоврядування в своїх бажаннях і в одно час захищає громадян держави від свавілля влади.

На нашу думку, основними проблемами, які негативно впливають на забезпечення цього важливого принципу є його недооцінювання самою владою і громадянами теж. Враховуючи, що принцип є базовим і правовою конституційною засадою, тому повинен забезпечувати все таки стабільність в державі і давати впевненість, що кожна людина матиме змогу безперешкодно захистити свої порушені права.

Безумовно, верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу і правозастосовну діяльність. Всі прийняті в державі закони за своїм змістом мають бути проникнуті ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності усіх перед ним. Тож, справедливість є однією з основних засад права, більш того, вирішальною у врегулювання суспільних відносин. Саме із принципів рівності і справедливості, передбачених Конституцією, випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми³. Тому що, незабезпечення однакового застосування норми, не виключає необмеженості трактування на практиці і неминуче призводить до свавілля.

Іншими словами, правова визначеність, це один із елементів верховенства права, у якому стверджується, що обмеження основних

¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Конституційне право України: підручник / Т.М. Слінько та ін.; за ред. Т.М. Слінько. Харків: Право, 2020. С. 11.

³ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме тільки при умові забезпечення передбачуваності застосування правових норм, що встановлені цими обмеженнями. Як висновок, обмеження будь-якого права громадян базується на критеріях, які дають можливість кожному відмежувати правомірну поведінку від протиправної, відповідно передбачити негативні наслідки своєї поведінки.

Верховенство права в суспільстві зумовлює підпорядкування закону самої держави та її органів, посадових осіб, інших організацій, громадян. Він має бути справедливим, гуманним, закріплювати невід'ємні природні права кожної людини: право на життя, на свободу, на особисту недоторканість. Але варто пам'ятати, що свобода не є абсолютною. Вона допускає обмеження, тобто має певну міру. Закони та інші нормативні акти, які видає держава, узгоджуються з правами людини, «підпорядковані» принципу їх непорушності⁴.

Верховенство права, як основний принцип демократичного суспільства, передбачає судовий контроль по дотриманні основних прав і свобод людини.

Обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустимі, тільки, за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, якими встановлюються такі обмеження. Тобто, принцип правової визначеності, який є важливим елементом верховенства права вимагає від парламентаріїв чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх прогнозованості для забезпечення правового становища людини. Українці розраховують на стабільне юридичне регулювання, тому непередбачувані зміни законодавства, особливо в умовах війни перешкоджають реалізації ними прав і свобод, а це призводить до підриву довіри, як в цілому до органів державної влади, так і їх посадових і службових осіб.

Слід констатувати, що судові інституції, на які люди покладають великі сподівання, часто створюють перешкоди для захисту прав та інтересів громадян. Про такі неприємні факти, свідчать все більше заяв від громадян України до Європейського суду з прав людини. У 1997 році Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і її основоположних свобод і тим самим визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Зауважуємо, це стало важливим етапом на шляху просування держави України у європейський політико-правовий простір.

Статистичні дані Міністерства юстиції вказують, з кожним роком кількість скарг до ЄСПЛ зростає. Україна посідає третє місце після росії і Туреччини за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини. У порівнянні з минулими роками – кількість скарг збільшилась.

⁴ Чепульченко Т.О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 2. С. 186–187.

За даними Міністерства юстиції, в минулому році на розгляді в Європейському суді з прав людини перебувало загалом 59 800 справ проти держав-сторін Конвенції, з них 8 850 справ – проти України, що складає 14,8 % від загальної кількості звернень. Перед цим кількість «українських» заяв складала 12,9%. Понад 5 000 звернень проти України стосуються порушення прав людини в Криму та на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей⁵.

Зауважуємо, 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень. По 109 справах суд виніс рішення по суті, в 66 з них Україну визнав винною у порушенні прав людини і зобов'язав виплатити заявникам майже 1,5 млн. євро компенсації. Статистика звернень ЄСПЛ свідчить, що найчастіше українські громадяни звертаються до Європейського суду з прав людини, зокрема, через: надмірну тривалість розгляду цивільних та кримінальних справ у судах; катування і нелюдські умови перебування у місцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань; неефективність розслідування правоохоронними органами скарг на жорстоке поведіння з боку представників державних органів; відсутність належної медичної допомоги особам, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань; неналежні умови тримання під вартою; порушення права на справедливий судовий розгляд; порушення права людини на свободу вираження поглядів та права на мирні зібрання; порушення права на мирне володіння своїм майном, тощо.

Вважаємо, держава в середині країни має осучаснити, вдосконалити процедуру апеляційного перегляду справ, яка забезпечувала б ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема давала б можливість відновлювати порушені права і свободи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки.

Таким чином, верховенство права – це механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від її свавільних дій, мета якої полягає в обмеженні влади держави над людиною, у забезпеченні від втручання держави та її органів у різні її сфери життєдіяльності. А тому, втілення вище зазначеного принципу повинно бути турботою усіх гілок влади.

⁵ Сидоркіна Р.Д. Проблеми забезпечення верховенства права в Україні як основоположного принципу побудови правової держави. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні*: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Одеса, 07 – 08 травня 2021 року). – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2021.С.6